

УДК504.03

О. С. Ломакіна

*Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків***ЕКОНОМІЧНЕ СТИМУЛЮВАННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Проаналізовано діюче законодавство в частині економічного стимулювання природоохоронної діяльності та визначено ступінь реалізації передбачених законодавством економічних інструментів. Визначено необхідність постійної підтримки держави у підтримці та реформуванні існуючої системи економічного стимулювання природоохоронної діяльності. Розглянуто альтернативні економічні інструменти зі стимулювання природоохоронної діяльності.

Ключові слова: природоохоронна діяльність, економічне стимулювання природоохоронної діяльності.

Постановка проблеми

Традиційним економічним підходом до зниження навантаження на навколишнє середовище від господарської діяльності є використання системи компенсаційних витрат підприємства, пов'язаних з використанням асиміляційної та ресурсної функцій довкілля.

Діючий Податковий Кодекс України [1] передбачає наступні види оподаткування підприємств, щоздійснюють діяльність, пов'язану з використанням навколишнього середовища:

- екологічний податок, що справляється за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти, розміщення відходів, утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені), тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк;

- рентні плати за використання різних видів природних ресурсів.

Слід зазначити, що діючий Податковий Кодекс передбачає досить високі ставки екологічного податку та ставки рентної плати у порівнянні з нормативами зборів, що використовувались до введення його у дію. Відповідно, це призводить до збільшення розміру екологічних та рентних платежів і робить їх досить відчутними для платників. Це, в свою чергу, спонукає підприємства та організації до пошуку та впровадження природоохоронних заходів, що дозволяють знизити обсяг викидів, скидів, кількість відходів та використаних природних ресурсів.

Однак слід зазначити, що більшість природоохоронних заходів, що пов'язані зі зменшенням забруднення довкілля, його відновленням або зниженням використання природних ресурсів (наприклад, встановлення довкіллязахисного обладнання, ремонт та

реконструкція основних засобів природоохоронного значення, заходи з модифікації технології виробництва, тощо), досить часто вимагають значних витрат на своє впровадження.

В сучасних економічних умовах фінансування природоохоронної діяльності тільки за рахунок власних коштів підприємств та організацій стає дедалі складнішим. Для забезпечення ефективної діяльності у цьому напрямку, необхідна участь держави у створенні сприятливих умов для економічного стимулювання природоохоронної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У теперішній час проблеми економічного стимулювання та фінансового забезпечення природоохоронної діяльності є предметом активного дослідження багатьох науковців,

Питання еколога - економічного регулювання підприємств та підприємницької діяльності розглядають у своїй роботі А. А. Жигір, І. Й. Плікус. Кредитування природоохоронної діяльності досліджено у працях С. В. Кавуна, Т. О. Мацієвич, В. О. Мартиненко. Огляд фінансово - економічної політики держави у сфері природокористування наведений у праці О. Стефанків. Проблеми фінансування природоохоронної діяльності розглядають К. В. Смірнова, О. М. Матющенко, А. А. Терехов, Г. Я. Ільницька - Гикавчук, О. П. Макар. Питання екологічного лізингу розглядають Н. В. Лісовська, В. М. Боронос, Ю. М. Шкодкіна. Питання формування джерел інвестицій у природоохоронну діяльність розглянуто С. Й. Ядухою.

Аналізуючи теоретичні та практичні дослідження науковців, можна зробити висновок, що ефективне здійснення природоохоронної діяльності в Україні можливе лише за активної участі держави у створенні сприятливих економічних умов для її розвитку.

Метою даної статті є визначення передбачених законодавством шляхів економічного стимулювання природоохоронної діяльності в Україні, дослідження ступеню їх реалізації та перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2] передбачає наступні шляхи стимулювання природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання:

- надання пільг при оподаткуванні в разі реалізації заходів щодо раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища, тощо;
- надання на пільгових умовах короткострокових і довгострокових позичок;
- встановлення підвищених норм амортизації основних виробничих природоохоронних фондів;
- передача частини коштів фондів охорони навколишнього природного середовища на договірних умовах на гарантоване здійснення заходів з природоохорони.

Окрім вищевизначеного Закону, шляхи економічного стимулювання природоохоронної діяльності передбачають Лісовий Кодекс [3] (у частині стимулювання розширеного відтворення лісів), Земельний Кодекс [4] та Закон України «Про охорону земель» [5] (у частині стимулювання охорони та використання земель і підвищення родючості ґрунтів землевласниками та землекористувачами).

Узагальнюючи результати аналізу наведених законодавчих актів [2-5], можна зробити висновок, що основними шляхами економічного стимулювання природоохоронної діяльності, передбаченими українським законодавством, є пільгове оподаткування, пільгове кредитування, прискорена амортизація основних фондів природоохоронного значення, компенсація витрат (для власників лісів і лісокористувачів при впровадженні ними заходів щодо розширеного відтворення лісів) та компенсація недоодержаної частки доходу (компенсування сільськогосподарським товаровиробникам недоодержаної частки доходу внаслідок консервації деградованих, малопродуктивних, а також техногенно забруднених земель).

Пільгове оподаткування є одним з найпоширеніших інструментів стимулювання природоохоронної діяльності у світі. Як зазначається у окремих наукових працях [6], декотрі європейські країни практикують повне або часткове звільнення від оподаткування підприємств та організацій, що здійснюють свою діяльність у сфері

енергозбереження та виробництва електроенергії з альтернативних джерел.

Що стосується пільгового оподаткування в Україні, у 2011 р. було введено в дію Постанову КМУ № 1005[7], яка визначає перелік товарів власного виробництва, 80 % прибутку підприємств від продажу яких на митній території України звільниться від оподаткування. До таких товарів віднесено:

- устаткування, що працює на відновлюваних джерелах енергії;
- енергоефективне обладнання та матеріали, вироблені, експлуатація яких забезпечує економію та раціональне використання паливно - енергетичних ресурсів;
- устаткування для виробництва альтернативних видів палива.

Законом України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» [8] та розпорядженням КМУ № 843-р від 14.08.2013 р. [9] затверджено перелік пріоритетних галузей економіки, спрямованих на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній екологічно чистій продукції, до яких відноситься і житлово-комунальний комплекс за напрямками: створення об'єктів поводження з відходами (побутовими, промисловими та відходами, які утворилися в результаті добування та перероблення корисних копалин і виробництва електричної та теплової енергії); будівництво, реконструкція і технічне переоснащення у сфері теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення. Стосовно цих галузей, Митний кодекс України [10] передбачає, що до 01.01.2018 р. звільнюються від оподаткування ввезним митом устаткування (обладнання) та комплектуючі вироби, що ввозяться суб'єктами господарювання виключно для реалізації інвестиційних проектів за умови, що вони: не є підакцизними; виготовлені не більше трьох років до моменту державної реєстрації інвестиційного проекту та не були у використанні; не виробляються в Україні та не мають аналогів в Україні.

На думку автора, перспективним напрямком вдосконалення системи пільгового оподаткування в Україні може бути розширення переліку видів природоохоронної діяльності на рівні підприємств та організацій, що можуть підпадати під податкові пільги. Це, в свою чергу стимулюватиме їх до більш активного введення заходів зі зменшення або попередження забруднення довкілля, більш глибокої переробки відходів або їх повторного використання, зменшення використання природних ресурсів.

Можливість надання фінансової підтримки підприємствам та організаціям, що провадять природоохоронну діяльність, шляхом кредитування також є важливим інструментом економічного стимулювання природоохоронної діяльності.

У більшості європейських країн кредити виступають важливим джерелом фінансування заходів зі створення основних виробничих фондів природоохоронного значення та впровадження доквіллязахисних та ресурсозберігаючих технологій. Фінансування екологічних заходів можуть здійснювати комерційні банки, нефінансові кредитні установи та держава. Аналіз кредитних програм українських банків показав, що в Україні відсутні спеціалізовані програми пільгового кредитування екологічних заходів та програм. Відповідно, їх фінансування відбувається на загальних умовах. Як зазначають С. В. Кавун та Т. О. Мацієвич [11], незначний обсяг банківського кредитування природоохоронної діяльності пов'язаний, у першу чергу, з високим розміром процентних ставок, значним ризиком непогашення кредитів, тривалим строком реалізації проектів, тощо.

Таким чином, стає зрозумілим, що для поширення використання банківського кредитування в Україні необхідно залучення держави до цього процесу. Протягом 2007-2010 р.р. в Україні діяв механізм здешевлення банківських кредитів шляхом компенсації державою відсоткової ставки за залученими у комерційних банках кредитами для здійснення природоохоронних заходів. Ця компенсація стосувалась тих природоохоронних заходів, що були передбачені державним бюджетом Мінприроди за програмою «Фінансова підтримка природоохоронної діяльності». Однак, на жаль, внаслідок певних фінансових труднощів, ця державна підтримка була тимчасово припинена. «Стратегія державної екологічної політики України на період до 2020 р.» [12], зазначає, що в умовах обмеженості бюджетних коштів важливим є пошук нових джерел фінансування природоохоронних заходів і створення до 2020 р. сприятливого кредитного та інвестиційного клімату для залучення коштів міжнародних донорів. Таким чином, можна зробити висновок, що реформування системи пільгового екологічного кредитування та створення сприятливого інвестиційного клімату для екологічних інвестицій повинно бути одним з пріоритетів держави.

Важливим інструментом економічного стимулювання природоохоронної діяльності, який передбачений чинним законодавством, може виступати прискорена амортизація основних фондів

природоохоронного значення. Прискорена амортизація дозволяє пришвидшити процес оновлення основних фондів природоохоронного значення та відповідно знизити податкову базу. До 2005 р. в Україні діяв «Порядок застосування норм прискореної амортизації активної частини основних виробничих фондів» [13], який дозволяв підприємствам, використовувати прискорену амортизацію основних виробничих фондів, які використовуються для охорони навколишнього природного середовища. Цікавим шляхом вирішення питання прискореної амортизації є запропоноване С. Й. Ядухою [14] створення екологічного амортизаційного фонду, основний капітал якого буде складатися з амортизаційних відрахувань первісної вартості природоохоронних основних засобів підприємств, що входять до складу цього фонду та використання коштів цього фонду, відповідно, на інвестування в екологічну сферу.

Окрім зазначених у низці законодавчих актів [2-5] шляхів економічного стимулювання природоохоронної діяльності, також в якості інструментів можуть виступати екологічне страхування та екологічний лізинг.

Сутність екологічного страхування полягає у страхуванні цивільної відповідальності підприємств у зв'язку з можливим аварійним забрудненням ними навколишнього природного середовища і необхідністю часткової компенсації завданої шкоди. «Стратегія державної екологічної політики України на період до 2020 р.» зазначає, що екологічне страхування є одним з основних інструментів реалізації державної екологічної політики. З метою впровадження екологічного страхування в Україні, Стратегія передбачає здійснення наступних кроків:

- розробка та впровадження методики проведення оцінки ризиків та загроз, зумовлених експлуатацією екологічно небезпечних об'єктів;
- обчислення страхових тарифів відповідно до визначеного рівня ризику;
- створення ринку послуг екологічного страхування ;
- заснування страхових компаній.

Екологічний лізинг є нетрадиційним джерелом фінансування природоохоронної діяльності. У загальному розумінні лізинг передбачає товарне кредитування, що дозволяє з меншими витратами відновити виробничі фонди [15]. Сутність екологічного лізингу полягає у придбанні лізингодавцем (власником об'єкту лізингу) устаткування доквіллязахисного призначення та передачі у користування його лізингоорентувачу (користувачеві) за певну орендну плату на визначений строк. Це надає можливість підприємствам та організаціям оновити свої основні фонди доквіллязахисного призначення та зменшити

рівень негативного впливу на довкілля [16]. При цьому сума витрат є меншою ніж та, яку б несло підприємство у разі придбання нових основних фондів.

Висновки

Головним важелем, що економічно стимулює підприємства та організації до здійснення природоохоронної діяльності в Україні наразі є екологічні компенсаційні платежі. Внаслідок того, що встановлені ставки податку та рентні ставки є досить значними, екологічні компенсаційні платежі є відчутними для підприємств - забрудників. Діючим законодавством України передбачений широкий спектр шляхів стимулювання природоохоронної діяльності, такі як пільгове кредитування, пільгове оподаткування, прискорена амортизація основних засобів природоохоронного значення, тощо. Однак внаслідок складного економічного становища, не всі вони реалізовані повною мірою. Тому, з метою економічного стимулювання природоохоронної діяльності, необхідна постійна підтримка держави у пошуку нових джерел фінансування, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій, реформування системи пільгового оподаткування та пільгового кредитування та впровадження екологічного страхування.

Література

1. Податковий Кодекс України № 2755-VI від 01.12.2010 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/2755-17>.
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-XII від 25.05.1991 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
3. Лісовий Кодекс України № 3852-XII від 21.01.1994 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/3852-12>.
4. Земельний Кодекс № 2768-III від 25.10.2001 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
5. Закон України «Про охорону земель» № 962-IV від 19.06.2003 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.
6. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій. Навчальний посібник. [Авт. колектив.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Ю. Б. Іванова, д-ра екон. наук, проф. І. А. Майбурова]. - Харків: ВД «ІНЖЕК», 2010. - 492 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ndc-ipr.org/media/documents/3_sa5omLX.pdf.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку товарів власного виробництва, 80 відсотків прибутку підприємств від продажу яких на митній території України звільняється від оподаткування» № 1005 прийнята 28 вересня 2011 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1005-2011-n>.

8. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення робочих місць» № 5205-VI від 14.08.2013 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5205-17/para3#n3>.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки» № 843-р від 14 серпня 2013 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-%D1%80/para7#n7>.
10. Митний Кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/page>.
11. Кавун С. В. Розвиток ринку банківських платіжних карток на прикладі кредитування проектів для екологічного підприємництва [Електронний ресурс] / С. В. Кавун, Т. О. Мацієвич // Вісник Черкаського університету. - Серія: Економічні науки. - 2013. - Вип. 33 (366). - С. 77-86. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://econot-ejournal.cdu.edu.ua/article/download/249/243>.
12. Стратегія державної екологічної політики України на період до 2020 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.menr.gov.ua/about/strategy>.
13. Наказ Міністерства Фінансів України, Міністерства Економіки України «Про порядок застосування норм прискореної амортизації активної частини основних виробничих фондів» № 836/450 від 01 грудня 2005 р. (втратив чинність). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0142-94>.
14. Ядуча С. Й.. Формування джерел інвестицій у сфері природокористування / С. Й. Ядуча // Вісник Хмельницького національного університету. - Серія: економічні науки. - 2013. - № 3. - Т.2. - С. 277-281. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua.
15. Смірнова К. В. Аналіз та вдосконалення механізму фінансування природоохоронної діяльності в Україні // К. В. Смірнова, О. М. Матющенко // Вісник ЖДТУ. - Серія: Економічні науки. - 2012. - № 4(62). - С.229-234. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/42822/39617>.
16. Боронос В. М. Екологічний лізинг: сутність, структура, напрямки розвитку / В. М. Боронос, Ю. М. Шкодкіна // Вісник СумДУ. - Серія: Економіка. - 2010. - № 1. - Т.2. - С. 115-119. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/3019/1/10bvmsnr.pdf>.

References

1. Tax Code of Ukraine (2010, December 1). Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/2755-17>.
2. The Law of Ukraine "On Environmental Protection" from May 25 1991, № 1264-XII. Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
3. Forest Code of Ukraine (1994, January 21). Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/3852-12>.
4. Land Code (2001, October 25). Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.

5. The Law of Ukraine "On Land Protection» from June 19 2003, № 962-IV. Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/962-15>.
6. Tax policy: theory, methodology, tools. Textbook (2010)./[Ed. Dr. Sc. Science professor. Yu.B. Ivanov & Dr. Sc. Science professor. I.A. Mayburov]. - Kharkiv, WA "INZHEK", 492. Access mode: http://ndc-ivr.org/media/documents/3_sa5omLX.pdf.
7. The Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the list of goods produced, 80 percent of the profits from the sale of which to the customs territory of Ukraine shall be exempt from taxation» from September 28, 2011, № 1005. Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1005-2011-n>.
8. Law of Ukraine "On stimulation of investment in priority sectors of the economy to create jobs» from August 14, 2013, № 5205-VI. Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5205-17/paran3#n3>.
9. The Cabinet of Ministers of Ukraine "On approving the list of priority sectors» from August 14, 2013, № 843-p. Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/843-2013-%D1%80/paran7#n7>.
10. Customs Code of Ukraine (2012, March 13). Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/page>.
11. Kavun S. V. (2013). Market development of bank payment cards on an example of credit project for ecological enterprise / S.V.Kavun, T.O.Matsiievych // Vysnik of Cherkassky University. Series: Economics. 33 (366), 77-86. Access mode: <http://econom-ejournal.cdu.edu.ua/article/download/249/243>.
12. The State Environmental Policy Strategy of Ukraine till 2020 (n.d.). Access mode: <http://www.menr.gov.ua/about/strategy>.
13. Order of the Ministry of Finance of Ukraine, Ministry of Economy of Ukraine "On the order of application of the accelerated depreciation of the active part of fixed assets» from December 1, 2005, № 836/450 (repealed). Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0142-94>.
14. Yaducha S.I. (2013). The sources of investment forming at nature management // Vysnik of Khmelnytsky National University. Series: economic science. 3. Vol.2. 277-281. Access mode: irbis-nbuv.gov.ua.
15. Smirnova K.V.(2012) Analysis and improvement of the financial mechanism of environmental activities in Ukraine / K.V.Smirnova, O.M.Matyuschenko // Vysnik of ZSTU. Series: Economics. 4(62). 229-234. Access mode: <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/42822/39617>.
16. Boronos V.M.(2010). Environment leasing: meaning, structure, directions of development / V.M.Boronos, Yu.M. Shkodkina // Vycnik of SSU. Series: Economy. 1. Vol.2. 115-119. Access mode: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/3019/1/10bvmsnr.pdf>.

Рецензент: д-р техн. наук, проф. Ф. В. Стольберг, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків

Автор: ЛОМАКИНА Ольга Сергіївна
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків
E-mail- olomakina@ukr.net

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СТИМУЛИРОВАНИЕ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

О.С. Ломакина

Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова, Харьков

Проанализировано действующее законодательство в части экономического стимулирования природоохранной деятельности и определена степень реализации предусмотренных законодательством экономических инструментов. Определена необходимость постоянной поддержки государства и реформирования существующей системы экономического стимулирования природоохранной деятельности. Рассмотрены альтернативные экономические элементы стимулирования природоохранной деятельности.

Ключевые слова: природоохранная деятельность, экономическое стимулирование природоохранной деятельности.

ECONOMICAL STIMULATION OF ENVIRONMENTAL PROTECTION ACTIVITIES

O. Lomakina

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

The main economic tool for stimulating environmental protection activities in Ukraine are now environmental compensation payments. Current Ukrainian legislation provides for a wide range of ways to stimulate environmental activities, namely: tax breaks, preferential loans, accelerated depreciation of fixed assets of environmental values and so action is a mechanism of preferential taxation in the field of energy conservation, alternative energy and alternative fuels, as well as customs exemptions for equipment and components to be used for the implementation of environmental investment projects. The rest of the path of economic incentives due to the difficult economic situation currently not implemented. It has been established that need continuing government support in finding new ways of financing, the creation of a favorable investment climate, reform of concessional lending system, the introduction of environmental insurance system.

Keywords: protection activities, economic stimulation of environmental protection activities.